

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПОСТАНОВИ ЯК СУДОВОГО РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

**СКОКОВСЬКА Яна Петрівна - аспірантка кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»**

orcid.org/0000-0001-6132-1826

УДК 343.157

DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2024.1.23>

У статті досліджено структуру та зміст постанови суду касаційної інстанції. Зазначено, що відповідно до КПК України суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги по суті ухвалює судові рішення у формі постанов, а всі процедурні питання, що пов'язані з рухом кримінального провадження, вирішення клопотань та заяв учасників справи, прийняття рішення про відкладення розгляду кримінального провадження, оголошення перерви, зупинення кримінального провадження, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються судом касаційної інстанції шляхом постановлення ухвал.

Також визначено поняття судового рішення суду касаційної інстанції та проаналізовано структуру та зміст кінцевого рішення суду касаційної інстанції – постанови. Зазначено, що за своєю структурою постанова суду касаційної інстанції складається з трьох основних частин: вступної, мотивувальної та резолютивної. На підставі вивчення судової практики встановлено, що мотивувальна частина постанови має найбільш різний спосіб викладення, а тому автором проаналізовано особливості структури мотивувальної частини постанови суду касаційної інстанції, особливості її викладення різними суддями касаційного суду.

Акцентовано увагу на місці правових висновків у структурі рішення суду касаційної інстанції та їх змісті. Встановлено, що з огляду на положення кримінального процесуального законодавства, правовий висновок, зроблений

касаційним судом, є обов'язковим не лише для судів інших інстанцій, а й для самого суду касаційної інстанції, у випадку, якщо в нього на розгляді перебуватиме кримінальне провадження з подібними обставинами.

Також у статті наведено обґрунтування необхідності логічного викладення тексту постанови, вживання простої юридичної мови, необхідність необтяження судових рішень юридичною термінологією, зайвим цитуванням законів та уникнення вживання слів іншомовного походження. Крім того, звернута увага на доцільність / недоцільність посилання в тексті постанови на рішення Європейського суду з прав людини.

Крім того, запропоновано розробити структуру постанови суду касаційної інстанції.

Ключові слова: *судове рішення, постанова суду касаційної інстанції, вступна частина, мотивувальна частина, резолютивна частина.*

Постановка проблеми

Судове рішення є складною комплексною категорією, що включає в себе будь-які акти, прийняті судом, у рамках реалізації процесуальних повноважень, незалежно від виду провадження [1, с. 245]. КПК України не містить визначення судового рішення, водночас у Главі 29 КПК України передбачені загальні вимоги до судових рішень. Визначення судового рішення міститься і в практиці Касаційного кримінального суду, відповідно до якої це

акт правосуддя, ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права, згідно з конституційними засадами та принципами судочинства. Судове рішення має бути законним, обґрунтованим і вмотивованим, зрозумілим та чітким, не повинно містити положень, які б суперечили або виключали одне одного, ускладнювали чи унеможлилювали його виконання [2]. Як впливає зі змісту ч. 3 ст. 369 КПК України, постанову як судове рішення приймає лише суд касаційної інстанції.

Питання щодо структурованості та вмотивованості постанов суду касаційної інстанції постійно досліджується як різними міжнародними організаціями так і українськими вченими та практиками. Проте, на сьогодні в практиці цього суду відсутній єдиний підхід до структури написання постанови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженням проблематики структурованості судових рішень, у тому числі постанов, їх наповненості та способу викладення займалися багато науковців та практиків, серед яких Н. Р. Бобечко, С. І. Кравченко, В. В. Легких, О. І. Марочкін, С. С. Мар'янова тощо. Незважаючи на те, що питання дотримання вимог щодо складання постанов суду касаційної інстанції досить часто було предметом досліджень різних науковців, на сьогодні виникає багато дискусій з цього приводу. Немає єдиного підходу до структури та змісту постанов суду касаційної інстанції і серед суддів.

Метою статті є розкриття на основі дослідження наукових публікацій, чинного кримінального процесуального законодавства та судової практики ККС структури та змісту постанови суду.

Виклад основного матеріалу

Захист порушених конституційних прав особи та суспільства відбувається шляхом судового розгляду, результатом якого є судове рішення, що приймається, складається та оприлюднюється відповід-

но до вимог чинного процесуального законодавства [3, с. 190].

Н. Р. Бобечко вказує, що рішення суду касаційної інстанції – це виражений у визначеній законом формі індивідуальний правозастосовний акт, у якому суд касаційної інстанції у визначеному законом порядку з метою виконання як завдань кримінального провадження, так і відповідної його стадії визначає необхідні заходи для підготовки до касаційного розгляду, належного його проведення, дає відповідь на поставлене в касаційній скарзі питання про правосудність або неправосудність рішення суду нижчого рівня, і виражає владне волевиявлення, що ґрунтується на наявних у матеріалах кримінального провадження доказах та приписах кримінального і кримінального процесуального законів [4, с. 146-147].

Відповідно до КПК України суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги по суті ухвалює судові рішення у формі постанов, а всі процедурні питання, що пов'язані з рухом кримінального провадження, вирішення клопотань та заяв учасників справи, прийняття рішення про відкладення розгляду кримінального провадження, оголошення перерви, зупинення кримінального провадження, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються судом касаційної інстанції шляхом постановлення ухвал (ст. 441 КПК України) [5].

Так, постанова суду касаційної інстанції завжди має письмову форму і структуру, яка передбачена ст. 442 КПК України. Саме постановою суду касаційної інстанції оформлюється завершення розгляду справи в суді касаційної інстанції. З огляду на зміст ст. 442 КПК України та загальні положення кодексу, постанови суду касаційної інстанції за своєю структурою складаються з трьох основних частин: вступної, мотивувальної та резолютивної.

У вступній частині судових рішень зазначаються: дата та місце її прийняття; найменування суду касаційної інстанції, прізвище та ініціали судді / колегії суддів і секретаря судового засідання; найменування (номер) кримінального проваджен-

ня; прізвища, ім'я і по батькові обвинуваченого, засудженого, року, місяця і дня його народження, місця народження і місця проживання; закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється (обвинувачується) особа; імен (найменувань) учасників судового провадження. У цій частині також зазначається номер судової справи, а також імена осіб, які подали касаційні скарги.

Варто зазначити про те, що немає єдиного підходу до способу викладення / написання вступної частини постанови, однак усі рішення викладені з урахуванням ст. 442 КПК України.

Водночас, правильно викладена вступна частина судового рішення має надзвичайно важливе значення, адже саме з її змісту стає зрозумілим, яке кримінальне провадження розглядається, скільки осіб обвинувачувались / засуджені / виправдані в цьому провадженні, до якої категорії відноситься кримінальне провадження (статті за якими обвинувачувалися особи в кримінальному провадженні), а також можна зрозуміти, яким складом Верховного Суду приймалося це судове рішення (колегія суддів / палата / об'єднана палата / Велика Палата Верховного Суду).

Резолютивна частина постанови суду касаційної інстанції обов'язково має містити: висновок суду касаційної інстанції по суті вимог касаційної скарги; розподіл процесуальних витрат; рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі про запобіжний захід; строк і порядок набрання постановою законної сили.

Щодо цієї частини судового рішення відсутні будь-які дискусійні питання, оскільки її зміст чітко визначений КПК України та має відповідати мотивувальній частині судового рішення і впливати з неї. Резолютивна частина, яка має бути чіткою та зрозумілою за своїм змістом для її виконання.

Найбільш дискусійною як у науці, так і в практиці є *мотивувальна частина судового рішення*. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 442 КПК України в мотивувальній частині по-

станови зазначається короткий зміст вимог касаційної скарги та оскаржених судових рішень; узагальнені доводи особи, яка подала касаційну скаргу; узагальнений виклад позицій інших учасників судового провадження; встановлені судами першої та апеляційної інстанцій обставини; мотиви, з яких виходив суд касаційної інстанції при прийнятті постанови, і положення закону, яким він керувався [5].

При цьому, ст. 370 КПК України передбачено, що судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Обґрунтованим є рішення, ухвалені судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК України. Вмотивованим є рішення, у якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення [5].

Вмотивованість слід розуміти як повне та детальне відображення в рішенні суду мотивів, якими він керувався під час ухвалення судового акта, як щодо фактів ... так і щодо права, тобто позиції суду стосовно застосування норм матеріального й процесуального права [6, с. 87].

Як вказує О. І. Марочкін, мотивування процесуальних рішень можна розглядати в трьох аспектах у статичній, динамічній та в аспекті його функціонального призначення... Якщо на початку існування мотивування перебуває у вигляді розрізнених (окремих) мотивів і підстав (мотивування в статичній), надалі формується необхідна її сукупність (мотивування в динамічній), то наприкінці воно (мотивування) постає вже в умотивованому належним чином процесуальному рішенні у вигляді логічно побудованої системи мотивів і підстав прийняття рішення [7, с. 254-255].

При цьому, як слушно зазначається в науковій літературі, потрібно уникати не лише невмотивованих рішень, а й наявності окремих невмотивованих висновків чи оцінок, які потребують пояснення для звичайної дорослої людини [8, с. 45].

Оскільки суд касаційної інстанції є останньою судовою ланкою, де можна оскаржити судові рішення судів попере-

дніх інстанцій на національному рівні, ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що судові рішення, у тому числі й суду касаційної інстанції, мають бути належним чином аргументовані. Так, наприклад ЄСПЛ у рішенні «Шабельник проти України» (№ 2)» від 01 червня 2017 року, що набуло статусу остаточного 01 вересня 2017 року, констатував порушення ст. 6 Конвенції, яке виразилося у тому, що аргументація Верховного Суду та порядок, якого він дотримувався, не відповідали вимогам справедливості, притаманним п. 1 ст. 6 Конвенції (пункт 54 Рішення) [9].

Як вбачається із постанов Касаційного кримінального суду, саме мотивувальна частина цього рішення має найбільш різну структуру. Деякі судді ділять цю частину постанови на відповідні розділи / пункти, зокрема, відповідно до доводів, викладених у касаційній скарзі [10]. Інші ж судді просто дотримуються логічної послідовності викладення цієї частини постанови: спочатку дають відповідь на неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, потім щодо вимог про істотне порушення кримінального процесуального закону і в останню чергу – відповідь на доводи щодо невідповідності призначення покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого [11]. В окремих випадках судді по тексту постанови роблять зноски на судову практику, наукові статті [12].

Хоча КПК України і не передбачає положень про поділ мотивувальної частини постанови на певні розділи, проте, на нашу думку, така практика сприяє кращому розумінню судового рішення. Як один з можливих варіантів, можна робити поділ мотивувальної частини не за змістом доводів касаційної скарги, а за підставами для скасування та зміни судових рішень, передбачених ч. 1 ст. 438 КПК України.

Як уже зазначалося, особливістю змісту мотивувальної частини постанов палати, об'єднаної палати та Великої Палати Верховного Суду (а в деяких випадках і постанов колегій суддів ККС ВС) є те, що вони містять правову позицію, яка є обов'язковою для застосування як судом

касаційної інстанції, так і судами нижчестоящих інстанцій. При цьому, як слушно зазначає С. І. Кравченко, у постанові об'єднаної палати, окрім іншого, мають бути зазначені підстави розгляду кримінального провадження об'єднаною палатою. У постанові Великої Палати Верховного Суду зазначається рух справи за касаційною скаргою та підстави для її розгляду Великою Палатою Верховного Суду. ... Наприкінці мотивувальної частини постанов палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду має міститися висновок, як саме повинна застосовуватися норма права, із застосуванням якої не погодилася колегія суддів або палата, об'єднана палата [13, с. 685].

Н. Р. Бобечко зазначає, що правова позиція Верховного Суду у кримінальному провадженні – це викладений у постанові найвищого органу в системі судоустрою України за наслідками перевірки правосудності судового рішення погляд загальнообов'язкового під час розв'язання аналогічних справ характеру щодо інтерпретації кримінально-правових та кримінальних процесуальних норм до встановлених обставин кримінального провадження, у якому теоретично обґрунтовані взірці способів вирішення правових колізій, долання прогалин у правовому регулюванні, а також створені судові норми, завдяки чому досягається єдність та стійкість судової практики [14, с. 172].

Слушно зазначає Д. Скрипник про те, що правова позиція ВС у кримінальному провадженні є орієнтиром для суддів інших інстанцій під час здійснення правозастосування в таких правовідносинах [15, с. 129]. Разом з тим вважаємо за правильне доповнити такий висновок, оскільки з огляду на положення кримінального процесуального законодавства, правовий висновок зроблений касаційним судом є обов'язковим не лише для судів інших інстанцій, а й для самого суду касаційної інстанції, у випадку, якщо в нього на розгляді перебуватиме кримінальне провадження з подібними обставинами. Більше того, КПК України передбачає спеціальну про-

цедуру розгляду питання про відступ від раніше сформованого правового висновку.

Слід наголосити, що, висловлюючи правову позицію, Верховний Суд ні в якому випадку не роз'яснює норми закону, не змінює їх зміст, а лише формує її правильне застосування.

Єдиною відмінністю в оформленні таких правових висновків (висновок про застосування норми права) колегіями суддів і палатою / об'єднаною палатою / Великою Палатою Верховного Суду є їх виділення в окремих підрозділах останніми [16].

Отже, правова позиція Верховного Суду – це виражений у формі постанови висновок Верховного Суду щодо правильного застосування норм кримінального та кримінального процесуального законів, який має обов'язковий характер для застосування судами всіх інстанцій при розгляді подібних справ.

На недопустимості неврахування попередніх правових позицій наголошує і О. І. Марочкін, який посилається на те, що дослідження Консультативної ради європейських суддів дозволило констатувати, що неодноразове ухвалення судових рішень, які суперечать одне одному, можуть створити ситуацію юридичної невизначеності, що спричинить зменшення довіри до судової системи, у той час як ця довіра є важливим елементом держави, що керується принципом верховенства права. Єдине застосування закону обумовлює довіру громадськості до судів та покращує громадську думку стосовно справедливості та правосуддя [17, с. 195].

Слід зазначити, що, крім передбачених ст. 442 КПК України вимог, до написання судових рішень судом касаційної інстанції, науковою спільнотою, правниками, а також міжнародними партнерами ставляться й інші вимоги, зокрема, доступність/простота їх написання (необтяження юридичною термінологією), чіткість, відсутність суперечностей, логічна побудова тощо.

Питання щодо стилю, способу та структури написання судових рішень судом касаційної інстанції, вживання простих слів, необтяження судових рішень юридичною

термінологією викликає дискусії і сьогодні. Усі наголошують на тому, що судові рішення має бути юридично виваженим, зрозумілим. Однак, мало хто при цьому замислюється про цільову аудиторію, яка читатиме це рішення. Для професійного юриста не є проблемою розібратися з юридичною термінологією, зі складними запозиченими словами іншомовного походження, однак учасниками кримінального провадження є також засуджені, виправдані, потерпілі, законні представники, які в більшості випадків не мають вищої освіти, не говорячи вже про юридичну освіту. Тому, на нашу думку, судові рішення в кримінальних провадженнях мають бути написані простою мовою.

На цьому наголошує і С. Крушинський, зазначаючи, що незалежно від повноти регламентації в КПК України, судові рішення повинні бути логічно і юридично грамотно викладені [18, с. 703].

Різноманітність у стилістиці формування постанов ВС лише призводить до хибних посилань учасниками кримінального провадження на окремі правові позиції, нерозуміння того, що саме є «правовою позицією» тощо [19, 158].

Консультативна рада європейських суддів (далі – КРЕС) наголошує, щоб бути якісним, судові рішення повинно сприйматися сторонами та суспільством у цілому як таке, що стало результатом коректного застосування юридичних правил, справедливого процесу та правильної оцінки фактів, а також як таке, що може бути ефективно реалізованим. Лише в такому випадку сторони будуть переконані, що їхню справу було розглянуто й вирішено справедливо, а суспільство сприйме ухвалені рішення як фактор відновлення суспільної гармонії. При цьому зазначається, що всі рішення повинні бути зрозумілими, викладеними чіткою і простою мовою – це необхідна передумова розуміння рішення сторонами та громадськістю. Для цього потрібно логічно структурувати рішення і викласти його в чіткому стилі, доступному для кожного [20, пункти 32, 33].

Вважаємо правильною практику судів, які в судових рішеннях намагаються

уникати зайвого цитування положень кодексів та законів, використання запозичених слів іншомовного походження, надмірного вживання юридичної термінології тощо.

Також вважаємо за доцільне, у випадках, якщо доводи касаційної скарги дублюють твердження, викладені в апеляційній скарзі, і суд апеляційної інстанції у своєму рішенні надав на них чіткі відповіді, з якими погоджується і суд касаційної інстанції, зазначати в постанові Верховного Суду лише про те, що зазначені (перераховані) доводи були предметом перевірки суду апеляційної інстанції, і на них була надана чітка відповідь з посиланням на норми закону, з чим погоджується і суд касаційної інстанції. Що, на нашу думку, значно скоротить обсяг постанов суду касаційної інстанції, особливо у випадку, якщо останній залишає касаційні скарги без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без зміни.

Висновки

Доцільно розробити єдину структуру постанови суду касаційної інстанції, що, на нашу думку, значно спростить сприйняття цих судових рішень не лише учасниками кримінального провадження, а й громадськістю, забезпечить можливість правникам швидкого пошуку правових позицій найвищої судової інституції з того іншого питання.

Щодо мотивувальної частини постанови, то в ній варто виділяти окремі розділи, які б узгоджувалися з підставами для перегляду судових рішень судом касаційної інстанції, передбаченими ч. 1 ст. 438 КПК України, зокрема щодо істотних порушень вимог кримінального процесуального закону; неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність; невідповідності призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого. Крім того, у зазначених розділах доцільно виділяти підпункти, які б узгоджувались із основними доводами поданої касаційної скарги, з огляду на положення статей 412 – 414 КПК України.

Література

1. Панкратова В.О. Вимоги до судового рішення, що впливають із принципу правової визначеності: практика Європейського суду з прав людини. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 242-247.
2. Постанова ККС ВС від 15.11.2018 р. у справі № 676/3047/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78267985>.
3. Легких В.В. Щодо сутності визначення поняття судового рішення на різних стадіях кримінального провадження. *Одеські юридичні читання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 10-11 листопада 2017 р.) / за ред. Г. О. Ульянової; уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 190-193.*
4. Бобечко Н.Р. Суть, значення та класифікація рішень суду апеляційної та касаційної інстанцій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2016. № 1. Ч. 2. С. 145-153.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
6. Черкез Д.Л. Порівняльний аналіз мотивувальної частини судового рішення. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1 (78). С. 87-93.
7. Марочкін О.І. Щодо питання мотивування кримінальних процесуальних рішень. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 252-258.
8. Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник із написання судових рішень. К.: «Дрім Арт», 2013. 224 с.
9. Рішення ЄСПЛ від 01.06.2017 р. у справі «Шабельник проти України» (№ 2)» (заява № 15685/11). URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/07/06/20230706115457-60.pdf>.
10. Постанова ККС ВС від 27.02.2024 р. у справі № 185/3304/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117340625>.
11. Постанова ККС ВС від 27.02.2024 р. у справі № 307/1422/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117340612>.
12. Постанова ККС ВС від 05.12.2023 р. у справі № 286/330/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/11546232>.

13. Науково-практичний коментар Кримінального-процесуального кодексу України / за ред. С. В. Ківалова та С. І. Кравченка. Одеса: Фенікс, 2020. 924 с.

14. Бобечко Н.Р. Поняття, ознаки, значення та класифікація правових позицій Верховного Суду у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 170-175.

15. Скрипник Д. Поняття та особливі ознаки правових позицій Верховного Суду в кримінальному провадженні. *Публічне право*. 2020. № 4 (40). С. 125-131.

16. Постанова ВП ВС від 17.06.2020 р. у справі № 598/1781/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89977787>.

17. Марочкін О.І. До питання про роль судової практики в регулюванні кримінальної процесуальної діяльності. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 193-200.

18. Крушинський С. До питання оформлення процесуальних рішень у кримінальному судочинстві України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези V Всеукраїнської конференції* (м. Хмельницький, 25 лютого 2022 року). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2022. С. 702-704.

19. Волошина В.К., Скрипник Д.О. Щодо правової позиції у постанові Верховного Суду в кримінальному провадженні. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали круглого столу* (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 157-159.

20. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf.

SUMMARY

The article analyzes the structure and content of the cassation court's resolution. It is noted that, according to the CPC of Ukraine, the court of cassation, upon consideration of a cassation appeal on the merits, makes court decisions in the form of rulings, and all procedural issues related to the criminal proceedings, resolution of motions and applications of the parties to the case, making a decision to postpone the criminal proceedings, announcement of a recess, suspension of criminal proceedings, and also in other cases provided for by this Code, are resolved by the court of cassation by issuing rulings.

The author also defines the concept of a court decision of the court of cassation and analyzes the structure and content of the final decision of the court of cassation – the resolution. It is noted that by their structure, cassation court rulings consist of three main parts: introductory, motivational and operative. Based on the study of case law, it is established that the motivational part of the resolution has the most different way of presentation, and therefore the author analyzes the peculiarities of the structure of the motivational part of the cassation court resolution, and the peculiarities of its presentation by different judges of the cassation court.

The author emphasizes the place of legal conclusions in the structure of a cassation court decision and their content. The author establishes that, given the provisions of the criminal procedure legislation, a legal opinion made by a cassation court is binding not only on other courts, but also on the cassation court itself, if it is considering a criminal proceeding with similar circumstances.

The article also provides the rationale for the need for a logical presentation of the text of the resolution, the use of simple legal language, the need to avoid burdening court decisions with legal terminology, unnecessary citation of laws and avoidance of the use of words of foreign origin. In addition, attention is drawn to the expediency/inexpediency of referring to the decision of the European Court of Human Rights in the text of the resolution.

In addition, it is proposed to develop the structure of the cassation court's decision.

Key words: court decision, cassation court ruling, introductory part, motivational part, operative part.